

ARTYKUŁY RECENZYJNE I RECENZJE

KWARTALNIK HISTORII KULTURY MATERIALNEJ 67 (1), 2019

PL ISSN 0023-5881

www.iaepan.edu.pl

DOI: 10.23858/KHKM67.2019.1.008

RAIMO PULLAT, *Świat rzeczy mieszkańca Tallina w dobie Oświecenia*, PAU, Kraków 2018, ss. 450, ryc. barwne i czarno-białe nlb, streszczenie niem.

Profesor Raimo Pullat urodził się w roku 1935. Niedawno obchodziliśmy Jego osiemdziesiątą rocznicę. Podsumowany wówczas dorobek Profesora budzi podziw. Obejmuje kilkadziesiąt książek oraz kilkaset artykułów dotyczących dziejów Estonii i szerzej — całego regionu bałtyckiego. Jest wśród nich wiele pozycji obcojęzycznych — w językach skandynawskich, francuskim, niemieckim, rosyjskim i całkiem sporo w polskim. Profesor jest żonaty z Polką, co przynajmniej po części tłumaczyć może jego szczególne zainteresowanie również naszą historią¹.

Raimo Pullat jest badaczem wciąż aktywnym i twórczym. Kolejnym tego dowodem jest prezentowana poniżej najnowsza książka, wydana w języku estońskim w roku 2016² i zaledwie w ciągu dwóch lat przetłumaczona i opublikowana po polsku. Dzięki temu praca o codzienności stolicy Estonii w wieku XVIII stała się dostępną dla szerokiego kręgu czytelników w naszym kraju. To bardzo szczęśliwe wydarzenie. Praca opublikowana w stulecie odzyskania niepodległości przez Polskę i Estonię stanowi bowiem bez wątpienia dzieło wyjątkowe, otwierające nowe perspektywy poznawcze na epokę Oświecenia, a jednocześnie podsumowujące trwające od dziesięcioleci wśród historyków dyskusje nad pojęciem tzw. „życia codziennego” i możliwościami jego analizy.

Najważniejszym spośród różnych źródeł wykorzystanych w pracy nad recenzowanym dziełem są inwentarze mienia. Na ich podstawie R. Pullat rekonstruuje standard i sposób życia ludzi zależne od epoki, od miejsca zamieszkania, płci, pozycji społecznej, zawodu. Przydatność spisów majątkowych została dostrzeżona przez historyków stosunkowo niedawno, dzięki istniejącej od czasów międzywojennych francuskiej szkole „Annales”. Jej zasługą jest zrozumienie potrzeby badania przeszłości nie tylko władców i możnych, ale też szarego człowieka, którego rola w kształtowaniu dziejów była wcześniej niedoceniana. Pullat, nawiązując do tradycji annalistów, uznał, że dla badania historii życia codziennego wielu grup społecznych, także tych najliczniejszych, często niepiśmiennych, cennym źródłem są pośmiertne inwentarze majątkowe, prezentujące także świat rzeczy, wśród których upływało życie ludzi „szarych”. Spisy ich ubrań, ozdób, mebli, narzędzi pracy, zapasów żywności pozwalają poznać ich mentalność, więzi rodzinne, charakter zajęć, sposoby spędzania wolnego czasu. Jak stwierdza Autor we „Wprowadzeniu” (s. 11–17), dzięki analizie takich przekazów możliwe jest odkrycie upodobań, poglądów, typowych zachowań różnych grup społecznych, a co za tym idzie — bardziej całościowe poznanie dawnej kultury, bez ograniczania się do wiązanych z kulturą wysoką kwestii duchowości czy estetyki. Dwa kolejne rozdziały (s. 19–56) są poświęcone kwestiom źródłoznawczym, w tym szczegółowym rozważaniu nad wykorzystaniem w historiografii wspomnianych wyżej inwentarzy. Rozdział następny, „Mieszkańcy” (s. 57–75), zawiera omówienie zaludnienia Tallina, kolejny zaś, „Dobrobyt i zdrowie” (s. 76–107), kwestii zdrowotności i higieny. Obszernie zostały przedstawione przestrzenie — miejska i podmiejska oraz zróżnicowanie społeczne mieszkańców różnych rejonów estońskiej stolicy (s. 108–145). Odrębny rozdział, „Rolniczy charakter sposobu życia” (s. 146–153), dotyczy relacji między miastem

¹ Szerzej o dorobku R. Pullata zob. Liibek T., Vseiov D. 2015.

² Omówienie zob. Klonder A. 2017.

a wsią, w tym zjawisk takich jak migracja estońskich chłopów do miasta oraz zajmowanie się przez mieszczan uprawą roli i hodowlą.

Ponad połowę książki zajmują rozważania nad życiem codziennym *sensu stricto*. W rozdziale „Kultura spożywania posiłków i napojów” (s. 153–205) Autor stara się określić specyfikę kuchni mieszkańców Tallina na tle różnych systemów kulinarnych osiemnastowiecznej Europy. Omawia produkty używane w kuchni estońskiej, upodobania smakowe, przepisy na sporządzanie potraw, wyposażenie kuchni i zastawę stołową, wreszcie zasady zachowania się przy stole. Rozdział „Ubiór obywateli miasta” (s. 206–233) powstał, prócz inwentarzy, także na podstawie ikonografii z epoki i zabytków muzealnych. Wzmacnia to barwność i sugestywność autorskich wywodów. Niestety, więcej tu informacji o strojach męskich niż kobiecych, co Autor chyba niesłusznie tłumaczy tym, że „spadkobierczyni płci żeńskiej zagarniały ubrania dla siebie” (s. 206). Wydaje się raczej, że mężczyźni również w XVIII w., podobnie jak np. w średniowieczu, wydawali na stroje i klejnoty więcej niż kobiety, gdyż mieli większe pod tym względem możliwości, ze względu na swoją pozycję w rodzinie.

Ogromnie interesujące są dwa kolejne rozdziały: „Meble i inne wyposażenie wnętrz” (s. 234–268) oraz — tematycznie z nim związany — „Łóżko i kultura spania” (s. 269–274). Według R. Pullata, wyposażenie domów zamożnych mieszkańców Tallina w XVIII stuleciu wzbogaciły coraz liczniejsze meble, produkowane coraz częściej na miejscu, ale także sprowadzane z zagranicy. Wśród nich najliczniejszą grupę stanowiły krzesła i stoły, skrzynie, kufry, kasety i szkatuły (niektóre znacznych rozmiarów), komody („dzieci epoki rokoka”, s. 240), wreszcie służące również do spania ławy. W XVIII w. coraz bardziej popularne stawały się też szafy, często przeszklone. W nich przechowywano i eksponowano ozdobne naczynia, np. fajanse z Delft, wazony, srebrne drobiazgi. Łóżka w zamożnych domach były ulokowane często w odrębnych sypialniach lub oddzielone od reszty pokoju zasłonami. Piętrzyły się w nich materace i puchowe pierzyny, na dzień przykrywane kapami.

Pokryte barwnymi tapetami ściany pomieszczeń bardziej reprezentacyjnych ozdabiałały obrazy i lustra. Po zmroku zapalano świece w ozdobnych lichtarzach. W XVIII stuleciu standardowym elementem w zamożnych domach były zegary ściennie, rzadziej stołowe lub szafkowe. U mieszczańskiej elity nie brakowało też cennych zegarków kieszonkowych.

Sporo miejsca w książce zajmuje przedstawienie stosunku tallińczyków do kultury. Rozdziały: „Zamiłowanie do sztuki” (s. 275–292), „Instrumenty muzyczne” (s. 293–305), „Zasoby piśmiennictwa” (s. 306–338) traktują m.in. o rozpowszechnieniu w mieszczańskich domach dzieł plastycznych, o muzykowaniu, księgozbiorach, korespondencji, pamiętnikarstwie.

Autor nie pomija też posiadanej przez mieszkańców miasta broni palnej i białej — rapierów, szabli itp. (s. 339–348) oraz środków transportu — wozów, bryczek, sań (s. 348–362). Wywody kończy rozdział „O luksusie” (s. 363–375), zawierający m.in. informacje o życiu towarzyskim, wyrafinowanych przyjęciach i balach, oraz autorskie „Podsumowanie” (s. 375–382).

Książki Raimo Pullata nie trzeba reklamować. Zainteresuje z pewnością nie tylko historyków profesjonalistów zajmujących się dziejami regionu bałtyckiego oraz epoką Oświecenia. Bez wątpienia przyciągnie też uwagę wielu pasjonatów historii, pragnących lepiej zrozumieć osiemnastowieczne dzieje Europy.

Maria Bogucka
(Warszawa)

BIBLIOGRAFIA

- Klonder A. 2017. *Maria Bogucka, Kultura sarmatyzmu w Polsce XVI–XVIII wieku*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2016, ss. 342, „Kw.HKM”, R. LXV, nr 2, s. 280–282.
- Liibek T., Vseviov D. 2015. *Jubileusz profesora Raimo Pullata*, „Kw.HKM”, R. LXIII, nr 2, s. 377–380.